

Katarzyna Klimek

Katedra Turystyki

Niekorzystne aspekty rozwoju turystyki w Szwajcarii

1. Wprowadzenie

Szwajcaria należy do ośmiu pierwszych krajów na świecie, w których turystyka rozwijała się już od II poł. XIX w. Rozwój ten wiąże się z wyprawami Thomasa Cooka organizowanymi w Alpy szwajcarskie. Jeszcze 100 lat temu Szwajcaria była relatywnie biednym krajem rolniczym, gdzie około 2/3 terytorium uznawane było za tereny „nieprodukcyjne”, tj. nienadające się pod uprawy lub do prowadzenia działalności przemysłowej (masywy górskie, wieczne śniegi i zlodowacenia, grupy skalne, rzeki górskie)¹. Jednak to właśnie te elementy naturalnego krajobrazu Szwajcarii, tj. bardzo ciekawa rzeźba terenu, masywy górskie i jeziora, stały się atutem powstania turystyki w tym kraju.

Obecnie turystyka jest ważnym sektorem szwajcarskiej gospodarki, przyczyniając się każdego roku do osiągania znacznych dochodów oraz tworzenia nowych miejsc pracy. Turystyka szwajcarska jest uzależniona w dużym stopniu od wydatków turystów zagranicznych, co ma znaczny wpływ na stan bilansu płatniczego tego kraju. W 2007 r. 6% przychodów w tym bilansie (tj. 13,3 mld CHF) pochodziło z eksportu usług turystycznych, co sprawia, że turystyka znajduje się na trzecim miejscu w ogólnej wartości eksportu po branży metalurgicznej i maszynowej oraz chemicznej². Oprócz tego szacuje się, że 9,5% ludności zawodowo czynnej (tj. około 300 tys. osób) pracuje w usługach turystycznych³. Dynamiczny rozwój sektora turystycznego w Alpach szwajcarskich przyczynił się jednak do wielu niekorzystnych zjawisk.

¹ J. Krippendorf, *La-haut sur la montagne*, Kummerly+Frey, Berne 1987.

² *Le tourisme Suisse en chiffres 2005*, Fédération suisse du tourisme, Neuchâtel 2005.

³ *L'économie touristique suisse. Etat des lieux et perspectives*, Suisse Tourisme, Zurich 2003.

2. Wpływ turystyki na marnotrawstwo ziemi

Szwajcaria jest małym krajem, jej powierzchnia to niespełna 42 tys. km², z czego aż w 60% terytorium stanowią Alpy. Ziemia uprawna stanowiła zawsze największe bogactwo tego kraju. Aby turystyka mogła się rozwijać, potrzebna była baza noclegowa, a co za tym idzie rozwój branży budowlanej i konstrukcyjnej, a także prężnie działającego sektora wynajmu i kupna nieruchomości wakacyjnych.

Napływ turystów zagranicznych spowodował napływ dewiz i konieczność dostosowania infrastruktury do rosnących wymagań klientów. W związku z tym dziewicze niegdyś tereny zamieniono w luksusowe kurorty z rozbudowaną bazą noclegową. W 1912 r. Szwajcaria miała 12 tys. hoteli i dysponowała 215 tys. miejsc hotelowych, a obecnie ma około 240 tys. miejsc noclegowych i 4,9 tys. funkcjonujących obiektów hotelowych⁴. W latach 70. i 80. XX w. głównym celem polityki proturystycznej wielu regionów szwajcarskich była stała rozbudowa infrastruktury noclegowej, jednakże popyt na usługi turystyczne od początku lat 80. zaczął gwałtownie maleć. W związku z tym wiele rodzinnych firm hotelarskich zbankrutowało. Należy zaznaczyć, że od lat 80. XX w. kończy się dla Szwajcarii okres tzw. turystyki masowej, gdzie podczas jednego sezonu zimowego w Alpach turyści skorzystali z około 40 mln noclegów. Stagnacja w hotelarstwie jest także bezpośrednio związana z bardzo dynamicznym rozwojem tzw. branży parahotelarskiej, a szczególnie sektora domów i apartamentów górskich, który od połowy lat 70. przeżywa swój rozkwit. Ma to niewątpliwie związek z panującą w Szwajcarii od wielu lat modą na posiadanie drugiej zimowej lub letniej rezydencji. Szacuje się, że obecnie jedno szwajcarskie gospodarstwo domowe na osiem posiada apartament wakacyjny w jakimś atrakcyjnym turystycznie miejscu. 20% apartamentów wakacyjnych należy do obcokrajowców⁵. Taka moda posiadania tzw. drugich domów powoduje duże marnotrawstwo ziemi. Według szacunków Szwajcarskiej Federacji Turystycznej budowa apartamentów wakacyjnych zajmuje pięć razy więcej przestrzeni niż np. budowa hotelu. Na wybudowanie jednego tzw. drugiego domu potrzeba bowiem średnio aż 160 m², natomiast jednego pokoju hotelowego tylko 30 m² powierzchni⁶. W latach 1965–1982 w najbardziej znanym kurorcie szwajcarskim Davos wykorzystywano 100 m² ziemi dziennie pod budowę apartamentów wakacyjnych.

Dodatkowo należy wspomnieć o stosunkowo niewielkim wykorzystaniu miejsc w apartamentach wakacyjnych w ciągu roku. Apartamenty na wyna-

⁴ *Le tourisme suisse en chiffres 2007*, Fédération suisse du tourisme, Berne 2007.

⁵ J. Krippendorf, *La-haut sur la montagne*, Kummerly+Frey, Berne 1987.

⁶ *Voyages touristiques*, Statistique suisse de l'environnement no 12, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel 2007.

jem obłożone są jedynie dwa miesiące w roku (głównie w sezonie zimowym), natomiast tzw. „drugie domy” około 6 tygodni w roku. Łączny wskaźnik obłożenia w sektorze parahotelowym wynosi niespełna 13% rocznie. Wskaźnik ten jest znacznie wyższy i dla Szwajcarii w 2006 r. wynosił 41,7% w przypadku wykorzystania miejsc w hotelach⁷. Rosnąca liczba wakacyjnych rezydencji przekłada się także bardzo słabo na kształtowanie nowych miejsc pracy. Szacuje się bowiem, że 100-miejscowy aparthotel wymaga zatrudnienia niespełna 4–5 osób, podczas gdy 100 miejscowy hotel (zależnie od klasy obiektu) daje możliwość zatrudnienia nawet 40–50 osobom.

Oprócz bazy noclegowej wiele przestrzeni zajmuje także infrastruktura sportowa, m.in.: pola golfowe, kolejki górskie i wyciągi narciarskie, a także szlaki narciarskie. Należy też zaznaczyć, że często najlepsze ziemie rolne przeznaczane są na tereny pod inwestycje turystyczne, co staje się przyczyną konfliktów lokalnych społeczności z deweloperami oraz biurami wynajmu nieruchomości. Według szwajcarskiego badacza J. Krippendorfa, turystyka jest największym „pożeraczem krajobrazu”, powodując w nim nieodwracalne zmiany.

Brak globalnej wizji oraz nieprzemyślany plan zagospodarowania przestrzennego i wydawanie nadmiernej liczby pozwoleń na budowę na terenach lawinowych przyczynił się w ostatnich latach do kilku tragicznych w skutkach katastrof naturalnych. Według szacunków Federalnego Biura ds. Środowiska każdego roku z powodu lawin śnieżnych i błotnych, osunięć ziemi ginie co roku około 9 osób, a zniszczenia czynione przez te zjawiska kosztują Szwajcarię około 400 mln CHF⁸.

Należy zdać sobie sprawę z prostej zależności, że kiedy wszyscy pewnego dnia będą w posiadaniu drugiej letniej lub zimowej rezydencji na wsi, miejscowość ta przestanie istnieć.

3. Nadmierny rozwój infrastruktury transportowej

Uprawianie sportów zimowych w Alpach nie byłoby możliwe bez tzw. transportu górskiego, tj. kolejek górskich i wyciągów. Szwajcaria jest pionierem pod względem nowoczesnych rozwiązań technologicznych w zakresie transportu górskiego i są one obecnie stosowane na całym świecie, również w Polsce.

Większość instalacji transportu górskiego powstawało w Szwajcarii od początku lat 50. XX w. Obecnie funkcjonuje 1792 różnego rodzaju kolei służących do przemieszczania turystów w górach, w tym: 12 kolei zębatych, 58 kolejek szynowo-linowych, 129 kolei linowych, 115 kolei kabinowych, 342 wyciągów

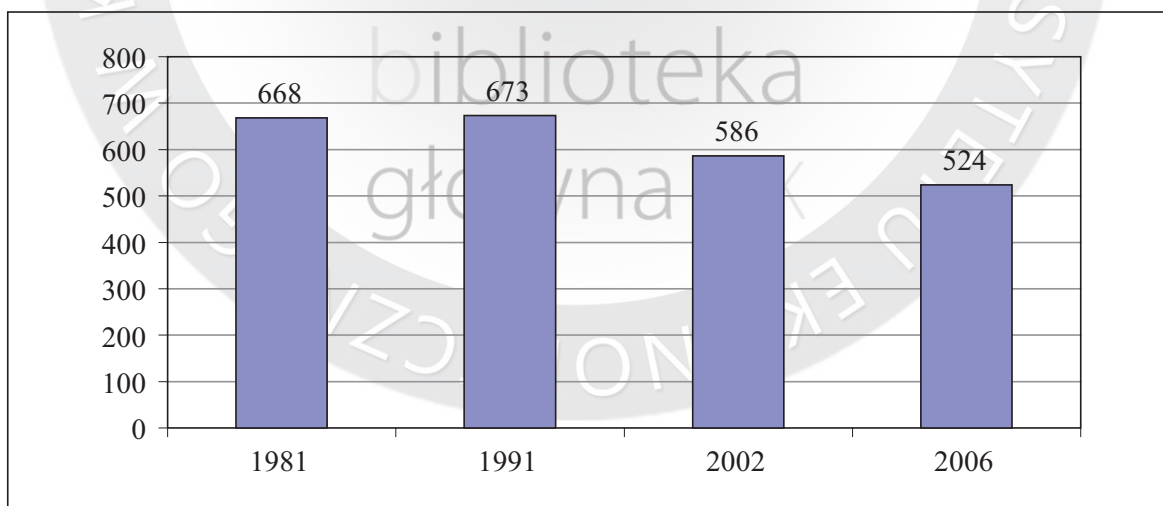
⁷ *Le tourisme suisse en chiffres 2007*, Fédération suisse du tourisme, Berne 2007.

⁸ *L'environnement suisse*, statistique de poche 2007, Office fédéral de l'environnement, Berne 2007.

krzeselkowych, 1023 wyciągów orczykowych⁹. Urządzenia te zainstalowane są na ponad 1950 km terenów górskich Szwajcarii i stanowią najgęstszą sieć tego typu na świecie. Jednak tylko około 370 kolejek i wyciągów eksploatowanych jest całorocznie. Pomimo że podczas sezonu zimowego przewożonych jest w Szwajcarii wszystkimi kolejkami górskimi ponad 1 mln osób w ciągu godziny, to jednak całoroczne wykorzystanie instalacji górskich jest bardzo niskie i waha się na poziomie 12%¹⁰.

Można więc zauważyć, że w Szwajcarii istnieje znaczna nierównowaga podaży i popytu w zakresie korzystania z tych urządzeń. Od połowy ubiegłego wieku w tym kraju instalowano rocznie około 50 nowych kolejek górskich i wyciągów narciarskich bez uwzględnienia sezonowych wahań popytu, a także zmieniających się warunków klimatycznych. Pojawienie się transportu górskiego na wielu dotąd dziewiczych terenach górskich przyczyniło się to do nieodwracalnych zniszczeń w środowisku naturalnym, przede wszystkim do nadmiernego wyrębu lasów, erozji gleb oraz zmniejszania się terenów rolnych i uprawowych.

Należy podkreślić, że niekorzystne zmiany w środowisku wywołane ekspansywną rozbudową kolei górskich stały się jedną z podstawowych przyczyn stagnacji tego sektora. Od lat 90. ubiegłego wieku jest to szczególnie widoczne w zmniejszającej się liczbie przedsiębiorstw transportu górskiego. Do 1991 r. liczba tego typu firm rosła, natomiast po tym okresie zaczęła gwałtownie maleć (por. rys. 1).

Rys. 1. Liczba przedsiębiorstw transportu górskiego w Szwajcarii (lata 1981–2006)

Źródło: *Remontées Mécaniques Suisses*, Berne 2006.

⁹ *Remontées mécaniques suisse*, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel 2002.

¹⁰ *Ibidem*.

W ciągu ostatnich 25 lat zbankrutowało lub zostało wchłonięte przez większe firmy 149 przedsiębiorstw. Dotyczyło to zwłaszcza małych przedsiębiorstw położonych w miejscowościach poniżej 1500 m n.p.m., tj. na granicy gwarantowanego śniegu.

4. Zanieczyszczania środowiska naturalnego

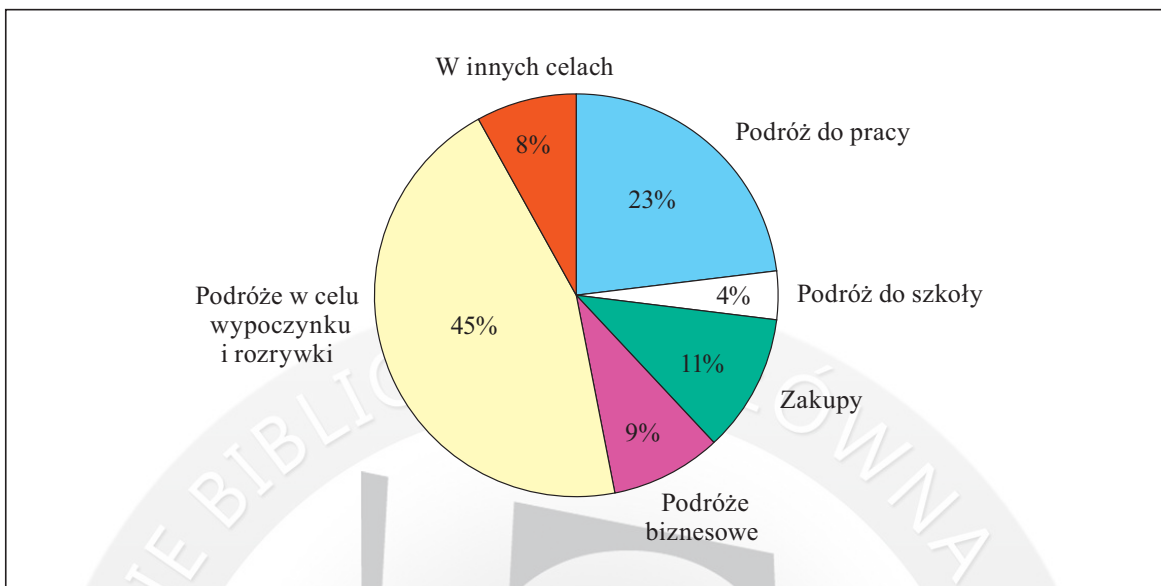
Mówiąc o niekorzystnych czynnikach wynikających z rozwoju turystyki masowej, nie należy zapominać o zanieczyszczeniu środowiska naturalnego. Główne niekorzystne zjawiska w środowisku dotyczą zanieczyszczenia powietrza, wody, ziemi oraz wspomnianych już zmian klimatycznych.

Z badań przeprowadzonych w Alpach szwajcarskich pod koniec lat 80. XX w. wynika, że zwłaszcza w szczycie sezonu turystycznego (w miesiącach XII–III i VI–VIII) zanieczyszczenie powietrza w kurortach górskich było na podobnym poziomie, jak w dużych uprzemysłowionych miastach. Przyczyną tego stanu rzeczy jest ogrzewanie obiektów turystycznych, a także wzmożony ruch drogowy¹¹. Turystyka jest bowiem nieodłącznie związana z przemieszczaniem się z miejsca stałego zamieszkania do miejsca wypoczynku. Dotyczy to zarówno turystów zagranicznych, jak i turystów krajowych. Jak wykazały badania przeprowadzone w 2005 r. przez Federalne Biuro Rozwoju Terytorialnego na populacji szwajcarskiej, ponad 40% wszystkich podróży w tygodniu i 68% w weekendy jest związanych z rozrywką i wypoczynkiem (por. rys. 2). Ponieważ prawie co druga osoba w 2000 r. posiadała samochód (wskaźnik dla Szwajcarii wynosi 492 samochody na 1000 mieszkańców)¹², obecnie w Szwajcarii transport drogowy uważany jest za jedno z głównych źródeł zanieczyszczeń atmosferycznych. Chodzi przede wszystkim o emisję toksycznych gazów: CO², tlenków azotu, ołowiu, siarki oraz innych gazów związanych z efektem cieplarnianym.

Według szacunków Federalnego Biura ds. Środowiska w 1990 r. transport drogowy przyczyniał się w 30% do emisji CO², natomiast do 2010 r. wskaźnik ten ma wzrosnąć do prawie 40%. Pomimo zastosowania paliw ekologicznych, a także zmniejszonego ich użycia przez coraz nowocześniejsze pojazdy, natężenie ruchu samochodowego w Szwajcarii wciąż rośnie (por. rys. 3). W dużej mierze wiąże się to z faktem, że republika helwecka jest krajem tranzytowym na południe i zachód Europy, dlatego też w transporcie lotniczym, jak i drogowym najczęściej zużywa się energii nieodnawialnej (tabela 1).

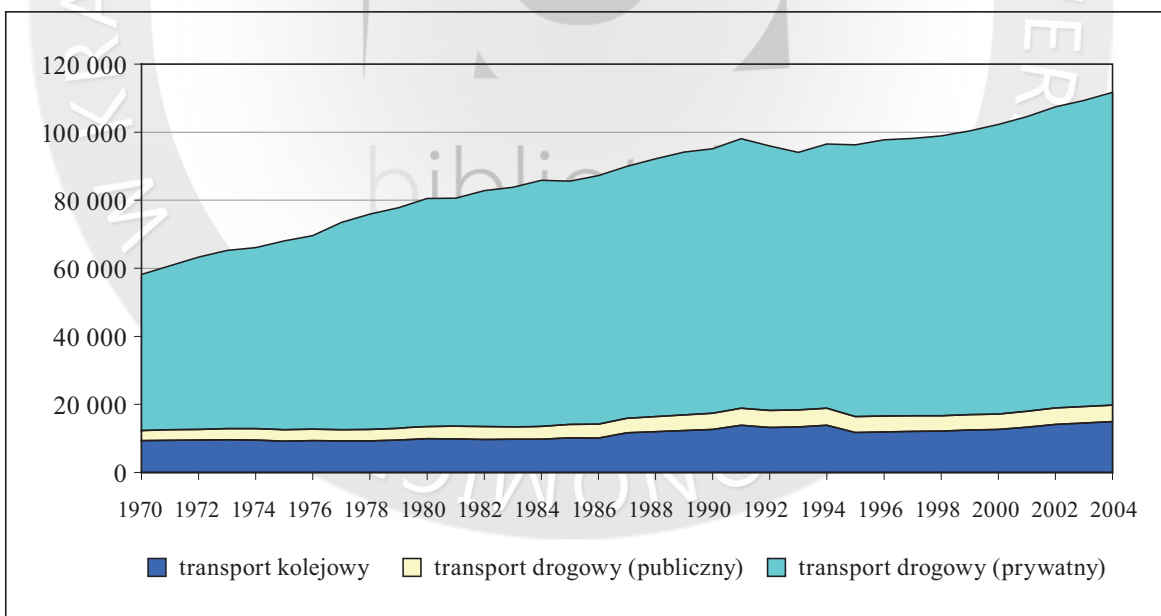
¹¹ I. Jędrzejczyk, *Ekologiczne funkcje i uwarunkowania turystyki*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1995.

¹² Dane z 2000 r. za: H.R. Müller, *Diverses sources extraites dans: Freizeit und Tourismus*, Berner Studien zu Freizeit und Tourismus no 41, Bern 2002.

Rys. 2. Motywacja mieszkańców Szwajcarii do podróżowania samochodem

Źródło: *La mobilité en Suisse*, Office fédéral du développement territorial, Berne 2005.

Rys. 3. Natężenie ruchu drogowego i kolejowego w Szwajcarii w latach 1970–2004 (w mln osób/km)

Źródło: *Prestations de transport de personnes, route/rail*, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel 2005.

Tabela 1. Zużycie paliw w różnych środkach transportu

Rodzaj środka transportu	Średnie obłożenie w (%)	Zużycie paliwa w litrach na 100 km
Pociąg (IC/TGV) ^a	45	3
Samochód	37	6,6
Samolot (krótkodystansowy do 500 km)	66	10,5
Samolot (długodystansowy do 8 tys. km)	66	6,7

^a energia elektryczna przeliczona na litry paliwa

Źródło: M. Pils, *Eine Nachhaltigkeitsstrategie für den Tourismus*, Vienne 1998.

Najbardziej ekologicznym środkiem transportu jest kolej. W Szwajcarii często wykorzystuje się ją w celu ograniczenia emisji spalin, zwłaszcza pochodzących z samochodów ciężarowych. Budowane są także nowe tunele kolejowe w Alpach, aby nie tylko skrócić drogę pomiędzy poszczególnymi regionami Szwajcarii, ale także ograniczyć transport drogowy na głównych arteriach komunikacyjnych¹³.

W zasadzie jednak wszystkie nawet najbardziej ekologiczne środki transportu są przyczyną nadmiernego hałasu. W Szwajcarii około 2/3 ludności skarży się na nadmierny hałas w miejscu swojego zamieszkania¹⁴. Tymczasem według badań UNWTO (Światowej Organizacji Turystyki) szacuje się, że jednym z podstawowych motywów podróżowania na świecie jest ucieczka od hałasu, stresu i zanieczyszczonego środowiska naturalnego¹⁵. Natężenie hałasu często jednak przekracza dopuszczalne normy również w miejscowościach turystycznych, zwłaszcza w szczycie sezonu turystycznego. Jest to związane ze wzmożonym ruchem drogowym, a także różnymi formami rozrywki i animacji kulturalnych i sportowych organizowanymi w miejscu wypoczynku. Warto wspomnieć, że hałas wywołany przez samochód osobowy to około 70 dB, dyskotekę 90 dB, start samolotu odrzutowego 140 dB, a próg bólowy to około 130 dB. Wiele powstających chorób cywilizacyjnych ma swoją przyczynę w nadmiernym hałasie. Koszty ich leczenia, a także inne koszty ekonomiczne związane ze zwalczaniem skutków nadmiernego hałasu szacowane są w Szwajcarii na około 0,2–2% PKB rocznie¹⁶.

¹³ Ostatnim nowo otwartym przedsięwzięciem jest 34 km tunel Lötschberg oddany do użytku w czerwcu 2007 r. Dzięki niemu przejazd ze stolicy kraju Berna do kantonu Valais (na południu kraju) i północnych Włoch został skrócony o jedną godzinę.

¹⁴ *L'environnement suisse*, statistique de poche 2007, Office fédéral de l'environnement, Berne 2007.

¹⁵ A. Krzymowska-Kostrowicka, *Geoekologia turystyki i wypoczynku*, PWN, Warszawa 1997.

¹⁶ *L'homme pris entre le bruit et le silence*, Coût économique, Office fédéral de l'environnement, Berne 2007.

Kolejnym problemem jest zanieczyszczanie wód, a także nadmierne zużycie wody przez przedsiębiorstwa turystyczne, jak i samych turystów. Około 80% wody pitnej w Szwajcarii pochodzi z wód podziemnych, a także z lodowców. Przedsiębiorstwa hotelowe i gastronomiczne, a także infrastruktura sportowa m.in. pola golfowe, pływalnie wydalają niebezpieczne ścieki, które często trafiają wprost do wód gruntowych. Szkodliwe substancje są to m.in. chlor, azot i fosfor, a także nawozy sztuczne, herbicydy i pestycydy używane do nawożenia m.in. pól golfowych¹⁷. Dużym problemem np. w miejscowości Zermatt – najbardziej znanym kurorcie szwajcarskiej turystyki zimowej – są zanieczyszczenia spowodowane przez ratraki zwłaszcza w rejonie wiecznych śniegów. Wycieki olejów przenikają do lodowców stanowiących główne źródło wody pitnej w tym regionie. Ponadto jeśli ludność miejscowa zużywa średnio na osobę 100 l wody rocznie, to turyści wykorzystują do zaspokojenia swoich podstawowych potrzeb ponad sześciokrotnie więcej wody¹⁸.

Istotne zagrożenie dla zanieczyszczenia wód oraz ziemi ma także duża ilość śmieci „produkowana” przez turystów. Według badań Federalnego Biura ds. Środowiska przeciętny turysta „wytwarza” 2 do 5 litrów śmieci dziennie. Piętrzące się góry śmieci zwłaszcza w okresach wzmożonego ruchu turystycznego stanowią trudny problem dla samych turystów, jak i dla lokalnych mieszkańców. Potwierdzają to wyniki ankiety przeprowadzonej wśród mieszkańców Szwajcarii w 2000 r. przez pracowników Uniwersytetu w Bernie. Około 40% ludności zamieszkałej w regionach atrakcyjnych turystycznie upatruje w turystyce głównej przyczyny zaśmiecania dróg, plaż i miejsc wypoczynku¹⁹.

Ingerencja w naturę prowadzi także do zaniku niektórych gatunków fauny i flory. Według szacunków różnych krajowych organizacji ekologicznych w Szwajcarii występuje obecnie około 50 tys. różnych gatunków roślin i zwierząt, z czego około 50% jest zagrożone wyginięciem²⁰. Ze wszystkich dyscyplin sportu największe zagrożenie dla przyrody żywej i nieożywionej stanowi narciarstwo zjazdowe, a szczególnie popularne ostatnio narciarstwo „off-piste”, czyli poza wyznaczonymi szlakami. Przyczynia się ono każdego roku do niszczenia obszarów o dużym stopniu bioróżnorodności i zachwiania równowagi w ekosystemie. Jednak władze gmin turystycznych często uginają się pod presją turystów przyjeżdżających i udostępniają im tzw. dzikie szlaki narciarskie w celu utrzymania ruchu turystycznego na wysokim poziomie.

¹⁷ Przeciętne pole golfowe w celu nawożenia wymaga 1500 kg nawozów sztucznych rocznie, za: D. Zaręba, *Ekoturystyka*, PWN, Warszawa 2006.

¹⁸ *Voyages touristiques*, Statistique suisse de l'environnement no 12, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel 2007.

¹⁹ *Tourismus und Umweltverhalten*, Université de Berne, Berne 2001.

²⁰ *L'environnement suisse, statistique de poche 2007*, Office fédéral de l'environnement, Berne 2007.

Emisja gazów cieplarnianych prowadzi także do sukcesywnego ocieplania się klimatu²¹. W latach 1970–2005 średnia temperatura roczna wzrosła w Szwajcarii o 1,5°C. Tymczasem atrakcyjność turystyczna w tym kraju sportów zimowych w dużej mierze zależy od warunków pogodowych i klimatycznych. Turystka w Szwajcarii staje się więc z jednej strony „ofiara”, a z drugiej – jedną z przyczyn ocieplania się klimatu (co pokazano na przykładzie transportu górskiego). Niekorzystne zmiany zaobserwowane w ostatnich latach w Szwajcarii związane z efektem cieplarnianym są następujące:

- zanikanie alpejskich lodowców (w szczególności najdłuższego szwajcarskiego lodowca Aletch),
- zbyt łagodne zimy, co prowadzi do rozmarzania ziemi w rejonach tzw. wiecznych śniegów (powyżej 2500 tys. m n.p.m.), a także niezamarzania ziemi w niższych partiach górskich,
- brak śniegu lub jego zbyt obfite opady prowadzące do zamknięcia większości stoków narciarskich i kolejek górskich.

Można więc zaryzykować twierdzenie, że zbyt dużo turystyki niszczy turystykę.

5. Wypieranie rolnictwa przez turystykę

Każdego dnia w Szwajcarii „znika” około 11 h ziemi uprawnej²². Niezwykle ekspansywnie rozwijający się rynek nieruchomości w miejscowościach alpejskich staje się często (jak już wspomiano) przyczyną konfliktu między grupami interesów: lokalną ludnością utrzymującą się z rolnictwa, a inwestorami zewnętrznymi. Jednakże wielu zwłaszcza młodych mieszkańców na terenach atrakcyjnych turystycznie sprzedaje swoją ojcowiznę w zamian za godziwe wynagrodzenie, znajdując jednocześnie zatrudnienie w usługach turystycznych.

Według szacunków Federalnego Biura Statystycznego w Szwajcarii w XIX w. 60% ludności utrzymywało się z rolnictwa i leśnictwa. Podczas następnego stulecia ta tendencja uległa odwróceniu na korzyść zatrudnienia w usługach, gdzie obecnie pracuje ponad 72% czynnych zawodowo (w tym 10% w turystyce), a tylko 3,8% w rolnictwie (tabela 2)²³. Według szacunków Federalnego Biura ds. Środowiska tylko w okresie ostatnich 15 lat liczba gospodarstw rolnych

²¹ Jednym z głównych czynników ocieplania klimatu jest ruch drogowy, a przede wszystkim transport lotniczy emitujący do atmosfery tlenek węgla i tlenek azotu (główne gazy cieplarniane).

²² *L'environnement suisse, statistique de poche 2007*, Office fédéral de l'environnement, Berne 2007.

²³ *L'histoire de l'Etat fédéral*, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel 2001.

zmniejszyła się o 30%²⁴. Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że Szwajcaria w porównaniu z krajami Unii Europejskiej ma najwyższy wskaźnik osób zatrudnionych w usługach i najniższy w rolnictwie.

Tabela 2. Struktura zatrudnionych według sektorów w Szwajcarii, krajach UE-15 oraz w Polsce (lata 1970–2005)

Rok	Rolnictwo	Przemysł i budownictwo	Usługi (w %)
Szwajcaria			
1970	8,5	46,2	45,3
1980	6,9	38,1	55,0
1991	4,3	30,2	65,6
1995	4,4	28,6	66,9
2000	4,5	25,7	69,8
2002	4,2	25,2	70,6
2003	4,1	23,9	72,0
2004	3,8	23,6	72,6
2005	3,8	23,7	72,5
2006	3,8	23,0	73,2
UE (15)			
1991	6,0	31,3	62,7
2001	4,2	28,6	67,2
2004	3,9	27,4	68,8
Polska			
1994	23,0	32,0	45,0
2000	18,9	30,8	50,3
2002	19,1	30,0	51,0
2004	16,9	27,7	55,4
2006	15,8	30,0	54,2

Źródła: *Memento statistique de la Suisse 2006*, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel 2006 oraz *Aktywność ekonomiczna ludności Polski w IV kw. 2002*, GUS, Warszawa 2003, *Rocznik Statystyczny GUS*, Warszawa 2005 oraz 2007.

Szczególnie ważną branżą, która wywarła decydujący wpływ na ewolucję w strukturze zatrudnienia w Szwajcarii jest turystyka. Obecnie szacuje się, że w tym sektorze i w branżach pośrednio z nią związanych pracuje co dziesiąty mieszkaniec Szwajcarii²⁵. Przekładając to na dochody, np. w bardzo popularnym

²⁴ *L'environnement suisse, statistique de poche 2007*, Office fédéral de l'environnement, 2007.

²⁵ *Le tourisme en Suisse a de l'avenir*, Suisse Tourisme, Zurich 2004.

turystycznie alpejskim kantonie Graubünden (Gryzonia) w 2007 r. – 30% lokalnego PKB i tyle samo miejsc pracy kreowała w tym regionie turystyka²⁶.

6. Niekorzystny wpływ turystyki na tożsamość i kulturę społeczności lokalnych

W wyniku rozwoju turystyki największe zmiany zaszły w mentalności rodzi-
mej ludności atrakcyjnych miejscowości Alp, którzy w poszukiwaniu łatwiejszego
zarobku w większości porzucili dotychczasowe zajęcie, tj. pracę w rolnictwie.
Spowodowało to znaczną modyfikację w strukturze zatrudnienia na lokalnym
rynku pracy. Dla wielu, zwłaszcza starszych mieszkańców przywiązanych do
ziemi, była to bardzo trudna do zaakceptowania zmiana, która spowodowała ich
nieprzyjazny stosunek do turystów. Ponadto rozwój turystyki przyczynił się do
zakłócenia dotychczasowego trybu życia i zwyczajów oraz poczucia przynależ-
ności do społeczności lokalnej.

Szczególnie groźnym zjawiskiem jest zanik rodzimych tradycji i hołdowanie
tzw. „folklorowi na sprzedaż”, który nie ma nic wspólnego z prawdziwymi zwy-
czajami mieszkańców Alp. Według ankiety z lat 80. XX w. na temat wpływu
turystyki na rozwój regionalny, przeprowadzonej przez szwajcarskich naukowców
w ramach programu UNESCO (*Man and Biosphere*) wśród mieszkańców kantonu
Graubünden, wynika, że prawie 80% ludności przewidywało duże zagrożenie
w zmianie swojej mentalności, wynikającej z chęci szybkiego wzbogacenia się
na turystyce. Ponad 53% tubylców uznało, że z tego powodu duch wspólnotowy
i jedność mieszkańców już przestały istnieć. Około 44% ludności zauważyło, że
tak ekspansywny rozwój turystyki zagraża jedności rodziny, która dla rdzennych
Szwajcarów miała bardzo duże znaczenie. Jednocześnie ponad 40% mieszkań-
ców uznało zmiany związane z rozwojem turystyki poczynione w środowisku
naturalnym za bardzo niekorzystne²⁷.

Należy podkreślić, że rdzenni mieszkańcy Alp szwajcarskich czują się
znacznie mniej zagrożeni przez turystów, których pobyt jest zawsze czasowy,
niż przez ludność napływową, przybywającą z dużych miast do pracy m.in.
w usługach turystycznych. Ich odmienny styl życia, a także zwyczaje pozostają
często w sprzeczności z tradycyjnym trybem życia. Jednocześnie nowe wzorce
kulturowe lansowane przez przybywających często przyczyniają się do migracji
rdzennej ludności (zwłaszcza młodego pokolenia) do dużych miast.

Wychodząc naprzeciw potrzebom społecznym, w celu osiągnięcia równowagi
pomiędzy poszczególnymi grupami interesu, wiele alpejskich regionów wprowa-

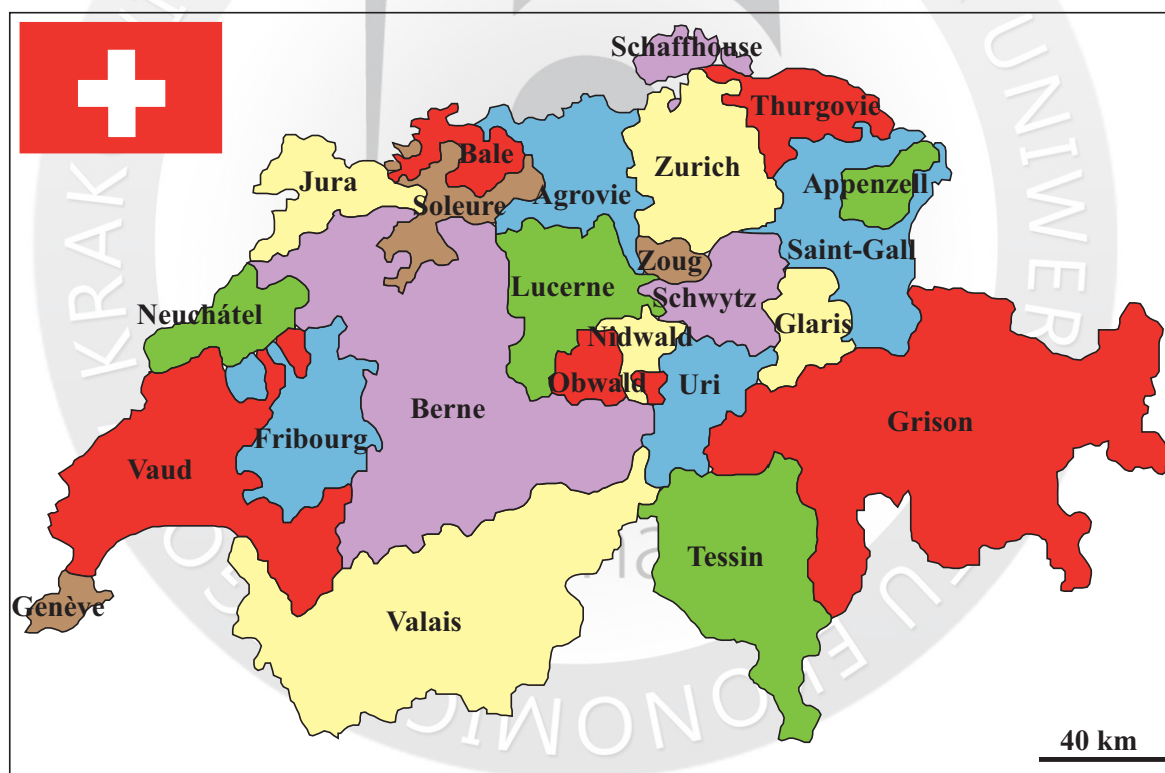
²⁶ *Le tourisme Suisse en chiffres 2008*, Fédération Suisse du tourisme, Berne 2008.

²⁷ J. Krippendorf, *La-haut sur la montagne*, Kummerly+Frey, Berne 1987.

dziło w życie politykę proturystyczną opartą na założeniach zrównoważonego rozwoju. Dobrym przykładem takich działań są rozwiązania wprowadzone przez władze jednego z najbardziej rozwiniętych turystycznie regionów Szwajcarii, tj. kantonu Valais.

Polityka turystyczna kantonu Valais

Kanton Valais (niem. *Wallis*) ze stolicą w Sion znajduje się w południowo-zachodniej części Szwajcarii (rys. 4). Jest to trzeci pod względem wielkości kanton Konfederacji Helweckiej o powierzchni wynoszącej 5225 km². Ze względu na swoje walory naturalne, wspaniałe krajobrazy Alp, przełęcze, malowniczą dolinę Rodanu, kanton Valais jest jednym z najbardziej atrakcyjnych turystycznie regionów Szwajcarii.

Rys. 4. Mapa 26 kantonów Szwajcarii

Źródło: www.memo.fr/article.asp?ID=PAY_SUI_001

Natężenie ruchu turystycznego w poszczególnych regionach Szwajcarii prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Ruch turystyczny w wybranych regionach Szwajcarii w 2003 r. – porównanie międzyregionalne – noclegi w hotelach (w mln)

Wybrane regiony turystyczne	Turyści krajowi	Turyści zagraniczni	Razem
Gryzonia	2,9	2,7	5,6
Berner Oberland	1,5	1,8	3,3
Szwajcaria Centralna	1,3	1,6	3,0
Ticino	1,3	1,1	2,4
Valais	2,0	2,1	4,1
Vaud	0,9	1,4	2,4
Schweizer Mittelland	1,1	0,8	1,9
Fribourg-Neuchâtel-Jura	0,4	0,2	0,6
Szwajcaria Zachodnia	1,1	0,6	1,7
Zurich	1,0	2,2	3,2
Bazylea miasto i wieś	0,3	0,5	0,9
Genewa	0,3	1,9	2,2
Szwajcaria ogółem	14,2	17,0	31,2

Źródło: *Tourisme suisse en chiffres 2005*, Neuchâtel 2005.

Jak można zauważyć, poza kantonem Graubünden to właśnie Valais jest najczęściej odwiedzanym regionem Szwajcarii, zarówno przez turystów krajowych, jak i zagranicznych. Przychody wytwarzane bezpośrednio i pośrednio przez branżę turystyczną w tym regionie w 2000 r. wyniosły 5,54 mln CHF, co stanowiło 25,4% produktu kantonalnego brutto²⁸.

Rozwój turystyki w regionie Valais wywołuje również konflikt pomiędzy miejscową ludnością a masowo przybywającymi do tego regionu turystami oraz inwestorami. Jednakże świadomość rosnącej konkurencji ze strony nowych miejsc recepcji turystycznej, a także znaczenia turystyki dla rozwoju gospodarczego kantonu Valais pchnęły władze kantonalne do opracowania we współpracy z rządową organizacją Valais Tourisme założeń dotyczących polityki proturystycznej. Szczegółowe wytyczne zostały zawarte w raporcie zatytułowanym „Polityka turystyczna Kantonu Valais – wytyczne na dziś i jutro”²⁹. Dokument ten wszedł w życie 8 grudnia 2003 r. Polityka proturystyczna wpisuje się w całościowe założenia rozwoju kantonu Valais, a jej główne punkty są zbieżne z principiami zawartymi w Karcie Zrównoważonego Rozwoju, którą władze kantonu proklamowały w 1998 r.

²⁸ H. Rutter, et al., *Le tourisme en Valais*, Etude sur la valeur ajoutée, Etat du Valais 2001.

²⁹ *Politique du tourisme du canton du Valais*, une référence pour aujourd’hui en demain, Etat du Valais, Sion 2003.

Priorytetem polityki władz kantonalnych jest rozwijanie tzw. turystyki jakościowej, której celem ma być z jednej strony rosnące zadowolenie klientów i ich przywiązanie do regionu Valais jako miejsca wypoczynku, a z drugiej powiększenie wartości dodanej wytwarzanej przez branżę turystyczną i zapewnienie miejsc pracy mieszkańcom, pozostając w zgodzie z założeniami zrównoważonego rozwoju³⁰. Polityka proturystyczna kantonu Valais dotyczy pięciu dziedzin: 1) rozwoju ekonomicznego, 2) rozwoju społecznego, 3) ochrony środowiska, 4) polityki podnoszenia jakości usług turystycznych, 5) zapewnienia bezpieczeństwa turystom.

Rozwój ekonomiczny

Jeśli chodzi o rozwój ekonomiczny, to jak już wspomniano, 25% produktu kantonального brutto pochodzi z wpływów z turystyki (dla Górnego Valais ten wskaźnik jest jeszcze wyższy i wynosi 44%). Turystyka kreuje także miejsca pracy, bowiem ¼ ludności czynnej zawodowo pracuje tam w usługach turystycznych. Dla zwiększenia wartości dodanej, generowanej przez branżę turystyczną w kantonie Valais, władze kantonalne wyznaczyły następujące cele, które są obecnie realizowane:

- promowanie znaczenia turystyki wśród lokalnych mieszkańców za pomocą tzw. kampanii uwrażliwiających, a także poprzez wprowadzanie ekonomii turystycznej jako obowiązkowego przedmiotu w szkołach ponadpodstawowych;
- promowanie i wspieranie rozwoju branży hotelarskiej za pomocą instrumentów prawnych i podatkowych, której udział w osiągniętych w kantonie dochodach z turystyki jest największy;
- ograniczenie pozwoleń na budowę tzw. drugich domów, których powstawanie powoduje zmniejszanie się wolnych terenów pod budowę hoteli i obiektów typu hotelowego. Powstawanie apartamentów wykupywanych na własność lub wynajmowanych na sezon w małym stopniu przyczynia się do zwiększenia dochodów z turystyki;
- stymulowanie obłożenia hoteli poza sezonem poprzez kreowanie nowych produktów turystycznych, a także wydłużenia sezonu zimowego przez wprowadzenie ferii zimowych w szkołach w różnych terminach;
- podnoszenie poziomu profesjonalizmu przedsiębiorców z branży turystycznej poprzez cykl szkoleń i studiów doksztalujących;
- promowanie lokalnych produktów turystycznych i kulinarnych, a także promocja krajowa i zagraniczna marki „Valais”.

³⁰ Zrównoważony rozwój jest rozumiany przez władze kantonalne zgodnie z założeniami konferencji ONZ szczyt Ziemi, która miała miejsce w Rio de Janeiro w 1992 r. Zrównoważony rozwój zdefiniowano tam jako proces mający na celu zaspokojenie aspiracji rozwojowych obecnego pokolenia, w sposób umożliwiający realizację tych samych dążeń następnym pokoleniom.

Wymienione powyżej cele są realizowane wielotorowo przy współdziałaniu władz kantonalnych, a także rządowej organizacji promującej kanton w kraju i za granicą – Valais Tourisme.

Rozwój społeczny

Polityka proturystyczna kantonu Valais w zakresie rozwoju społecznego zakłada dwa główne cele: wzrost liczby mieszkańców, a także zwiększenie liczby miejsc pracy w sektorze usług turystycznych w regionach górskich. W tym celu poczyniono kilka ważnych kroków zmierzających do większego zwrócenia uwagi na jakość kształcenia personelu przedsiębiorstw turystycznych poprzez podniesienie jego kwalifikacji na kursach specjalistycznych dotowanych przez kanton, a także położenie większego nacisku na naukę języków obcych, a w szczególności czterech języków narodowych. Władze kantonu także przykładają wagę do wprowadzania obowiązkowych staży zawodowych, a także wspierania zdobywania wykształcenia jednocześnie w kilku zawodach turystycznych. Przedsiębiorstwa turystyczne są także zachęcane do prowadzenia wielopłaszczyznowej działalności w celu zmniejszenia ryzyka braku płynności finansowej w tzw. martwych sezonach turystycznych.

Ochrona środowiska

Środowisko naturalne stanowi największą wartość kantonu Valais. Aby chronić piękno krajobrazu, czystość powietrza i wody oraz ograniczyć hałas pochodzący z ruchu tranzytowego, władze kantonu podjęły działania, takie jak:

- wyznaczenie dużej liczby szlaków pieszych i rowerowych,
- tworzenie miejsc parkingowych poza stacjami górskimi,
- faworyzowanie środków transportu o znikomej szkodliwości dla środowiska naturalnego,
- ochrona zagrożonych gatunków fauny i flory oraz wyeksponowanie miejsc o szczególnych walorach przyrodniczych i ekologicznych,
- zachęcanie ludności lokalnej przez społeczne kampanie promocyjne do zmniejszania konsumpcji energii pochodzącej z konwencjonalnych źródeł na rzecz odnawialnych źródeł energii, tj. baterii słonecznych, energii wiatrowej i wodnej,
- wprowadzenie systemu zachęt dla przedsiębiorstw szanujących środowisko naturalne, a szczególnie posiadających certyfikat jakości ISO 14001,
- stymulowanie ruchu turystycznego w celu wydłużenia sezonów turystycznych poprzez zachęcanie turystów różnorodnymi promocjami do dłuższych pobytów w kantonie.

Polityka w zakresie podnoszenia jakości świadczonych usług turystycznych

Adaptacja oferty turystycznej do rosnących wymagań rynku odbywa się w kantonie Valais poprzez stworzenie platformy zarządzania destynacją (*destination management*), a także podnoszenie jakości świadczonych usług za pomocą programu dla przedsiębiorców *Valais Excellence Management System*[®]. Na omówienie zasługują szczególnie dwa projekty marketingowe realizowane przy współudziale organizacji Valais Tourisme – powołanej do promocji kantonu Valais, władz kantonalnych oraz innych partnerów instytucjonalnych, tj.: *Marque Valais* (Marka Valais) oraz *Valais Excellence Management System*[®].

Marka kantonu Valais odnosi się do podstawowych wartości mających się kojarzyć z tym regionem, tj.: pięknem krajobrazu, kultywowaniem wielowiekowych tradycji, ale także łączeniem tradycji z nowoczesnością i jakością świadczonych usług i produktów regionalnych. Marka kantonu Valais odwołuje się także do autentycznych wartości powrotu do natury oraz do założeń zrównoważonego rozwoju. Jej odbiorcami mają być wykształceni, dobrze zarabiający i wymagający mieszkańcy dużych miast. Godło promocyjne kantonu Valais przedstawia się następująco:

Przedsiębiorstwa pragnące używać godła promocyjnego Valais na swoich produktach i usługach podlegają bardzo restrykcyjnym procedurom certyfikacyjnym. Niemniej jednak np. hotele opatrzone takim godłem gwarantują najwyższą jakość świadczonych usług. Marka Valais ma służyć nie tylko promocji turystyki w kantonie Valais, ale także wszystkich dziedzin gospodarki regionalnej. Funkcję, którą spełnia ta marka, można by przyrównać do godła promocyjnego „Teraz Polska”, którego głównym zadaniem jest promocja tak w kraju, jak i za granicą produktów i usług cechujących się najwyższą jakością.

Niezwykle nowatorskim projektem zarządzania jakością zaproponowanym dla przedsiębiorstw turystycznych kantonu Valais jest *Valais Excellence Management System*[®]. *Valais Excellence* jest to system zarządzania zintegrowanego w pięciu kluczowych dziedzinach: ochrony środowiska, jakości, bezpieczeństwa, zarządzania finansami, zarządzania zasobami ludzkimi, w celu sprostania rosnącym wymaganiom klientów. Przedsiębiorcy należący do systemu *Valais Excellence* mają do dyspozycji specjalny program internetowy oraz pomoc ekspertów z róż-

nych dziedzin, świadczących usługi konsultingowe w celu lepszego zarządzania firmami. System *Valais Excellance* także ułatwia uzyskanie międzynarodowych certyfikatów jakości ISO 9001 oraz 14001. Przedsiębiorstwa, które posiadają certyfikat jakości *Valais Excellence* stanowią wizytówkę najlepiej zarządzanych przedsiębiorstw kantonu, promując jednocześnie przynależność gospodarczą do tego regionu.

Zapewnienie bezpieczeństwa turystom

Niebezpieczeństwo jest wpisane w koegzystencję człowieka i gór. W celu zapewnienia maksymalnego poczucia bezpieczeństwa turystom, jak i społecznościom lokalnym władze kantonalne wprowadziły w życie kilka ważnych przedsięwzięć. Przede wszystkim w celu ograniczenia niebezpieczeństw w górach zalecono gminom opracowanie szczegółowych map obszarów niebezpiecznych i oznaczenie tych miejsc dla turystów. Oprócz tego wprowadzono szczegółowe kontrole infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, wzmacniając jednocześnie liczbę patroli policyjnych w okresach dużego natężenia ruchu turystycznego.

7. Podsumowanie

Nie tylko władze kantonalne, ale także centralne zdają sobie sprawę z zagrożeń ekologicznych prowokowanych przez turystykę. W związku z tym do tej pory wprowadzono w życie wiele rozporządzeń i ustaw chroniących środowisko. Do najważniejszych należy *Conception „Paysage suisse” (CPS)*, dokument wprowadzony przez rząd szwajcarski (*Conseil Fédéral*) w 1997 r., gdzie czytamy, że walory naturalne i krajobrazowe oraz architektoniczne stanowią dziedzictwo narodowe Szwajcarii i objęte są proekologiczną polityką turystyczną państwa.

Ponad połowa mieszkańców Szwajcarii deklaruje uprawianie różnych sportów na świeżym powietrzu przynajmniej jeden raz w tygodniu. Dlatego tak ważne było opracowanie i promowanie przez władze szwajcarskie tzw. Karty dobrych zachowań (*Charte comportementale*). Zaleca ona obywatelom następujące zachowania:

- szanuj wszystkie formy życia,
- szanuj rośliny i zwierzęta, aby uchronić przed zniszczeniem ziemi, cyklu życia i krajobraz,
- w miejscach, które zwiedzasz, nie pozostawiaj śmieci,
- przemieszczaj się, używając ekologicznych środków transportu, np. roweru lub transportu publicznego i ograniczaj użycie własnego samochodu³¹.

³¹ *Charte comportementale*, Office fédéral de l'environnement, Berne 2007.

W efekcie tych działań ludność Szwajcarii jest jedną z najbardziej świadomych ekologicznie społeczeństw świata. Na ochronę dziedzictwa przyrodniczego wydaje się w Szwajcarii około 3,5 mld CHF rocznie.

Warto również wspomnieć, że Szwajcaria angażuje się w działania o charakterze międzynarodowym, dotyczące rozwoju turystyki zgodnej z założeniami zrównoważonego rozwoju. W 2003 r. ratyfikowała ona protokół z Kyoto, zobowiązując się do znacznego ograniczenia emisji gazów cieplarnianych do 2012 r. W październiku 2007 r. na zaproszenie władz szwajcarskich Światowa Organizacja Turystyki zorganizowała w Davos drugą konferencję dotyczącą zmian klimatycznych i turystyki. Jej efektem jest podpisanie przez członków *Deklaracji z Davos*, wskazującej konieczność uwrażliwienia władz poszczególnych państw i podmiotów działających w turystyce na zmiany klimatyczne³². Według raportu ONZ ds. turystyki, środowiska i klimatu, opublikowanego z okazji spotkania, transport, zakwaterowanie i inne czynniki związane z turystyką są odpowiedzialne za 4–6% światowych emisji gazów cieplarnianych. Ilość szkodliwych substancji emitowanych przez branżę turystyczną może w ciągu najbliższych 30 lat wzrosnąć ponaddwukrotnie. Dlatego też „sektor turystyczny powinien stać czoła wyzwaniu, jakim są zmiany klimatyczne, do których sam się przyczynił poprzez emisję gazów cieplarnianych” – oświadczył Achim Steiner, dyrektor generalny Programu Narodów Zjednoczonych do spraw Ochrony Środowiska (http://www.unwto.org/media/news/en/press_det.php?id=1411).

Nadrzędnym celem wszystkich działań władz szwajcarskich jest przywrócenie Alpom szwajcarskim ich pierwotnego charakteru i zachowanie walorów krajobrazowych dla przyszłych pokoleń³³.

Literatura

- Davos Declaration: *Climate Change And Tourism – Responding To Global Challenges*, Press releases, UNWTO, Davos 3.10. 2007.
- Jędrzejczyk I., *Ekologiczne funkcje i uwarunkowania turystyki*, Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1995.
- Krippendorf J., *La-haut sur la montagne*, Kummerly+Frey, Bern 1987.
- L'environnement suisse*, statistique de poche 2007, Office fédéral de l'environnement, Berne 2007.
- La mobilité en Suisse*, Résultat de microrecensement 2005 sur le comportement de la population en matière de transports. Office fédéral du développement territorial, Berne 2005.

³² Davos Declaration: *Climate Change And Tourism – Responding To Global Challenges*, Press releases, UNWTO, Davos 3.10. 2007.

³³ Obecnie aż 23% terytorium Szwajcarii znajduje się pod ścisłą ochroną.

- Le tourisme en Suisse a de l'avenir*, Suisse Tourisme, Zurich 2004.
Le tourisme suisse en chiffres 2007, Fédération suisse du tourisme, Berne 2007.
Le tourisme suisse en chiffres 2008, Fédération suisse du tourisme, Berne 2008.
Politique du tourisme du canton du Valais : une référence pour aujourd'hui et demain, Etat du Valais, Sion 14 octobre 2003.
Remontées mécaniques suisse, Office fédéral de la statistique Neuchâtel 2002
Rutter H., et al., *Le tourisme en Valais*, Etude sur la valeur ajoutée, Etat du Valais 2001.
Tourismus und Umweltverhalten, Université de Berne, Berne 2001.
Voyages touristiques, Statistique suisse de l'environnement no 12, Office fédéral de la statistique, Neuchâtel 2007.
Zaręba D., *Ekoturystyka*, PWN, Warszawa 2006.

The Drawbacks to Growth in Tourism in Switzerland

Nature's bounty laid the foundation for the establishment of tourism in Switzerland. Today, tourism is the flywheel of the Swiss economy and every year accounts for a significant amount of income and the creation of jobs. However, dynamic development of the tourist industry has over time led to many social and environmental problems. This article analyzes the consequences of expansive development in tourism and ways to limit its negative effects.